

Józef Mandziuk

"Wrocławska Kapituła Katedralna w XVIII wieku", Józef Pater, Wrocław 1998 : [recenzja]

Saeculum Christianum : pismo historyczno-społeczne 6/1, 245-246

1999

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

R E C E N Z J E I O M Ó W I E N I A

Ks. Józef Pater, *Wrocławska Kapituła Katedralna w XVIII wieku*. Wrocław 1998, s. 265.

W 1998 r. ukazała się drukiem, jako nr 23 prac naukowych Papieskiego Fakultetu Teologicznego we Wrocławiu, rozprawa habilitacyjna ks. dra hab. Józefa Patera pt. *Wrocławska Kapituła Katedralna w XVIII wieku*. Stanowi ona, opartą na źródłach archiwalnych, monografię kapituły katedralnej we Wrocławiu w XVIII stuleciu i wypełnia lukę w historiografii tejże instytucji. Słynna bowiem kapituła otrzymała opracowania swoich dziejów autorstwa: Roberta Samulskiego (do 1341 r.), Gerarda Schindlera (1341-1417), Kazimierza Doli (XV w.), Gerarda Zimmermanna (XVI w.) i Józefa Negwera (XIX-1945). Na opracowanie czeka jeszcze XVII stulecie, ohoć badacz kościelnych dziejów ziemi śląskiej może wiele dowiedzieć się o XVII-wiecznej kapitule wrocławskiej z dzieła J. Mandziuka pt.: *Historia Kościoła katolickiego na Śląsku. Czasu reformacji protestanckiej, reformy katolickiej i kontrreformacji*.

Wielką zaletą prezentowanej rozprawy jest jej podstawa źródłowa. Autor przez wiele lat prowadził kwerendę przede wszystkim w Archiwum Archidiecezjalnym we Wrocławiu, mając do niego pełny dostęp jako dyrektor. Dotarł również do Archiwum Państwowego i Biblioteki Uniwersyteckiej we Wrocławiu. Jeśli chodzi o opracowania, to Autor wykorzystał je zarówno w języku polskim, niemieckim oraz czeskim. Tu mała uwaga: 2-tomowe *Zustände der katholischen Kirche in Schlesien von 1740-1758*, w opracowaniu Antoniego Theinera, zawierające dokumenty z Archiwum Watykańskiego, należałoby umieścić w źródłach drukowanych, a nie w opracowaniach. Oczywiście praca zyskałaby na wartości naukowej, gdyby sam Autor dotarł do tegoż archiwum.

Ks. Pater w rozdz. II-gim swojej dysertacji ukazał podstawy materialne kapituły wrocławskiej. Przedstawił przeto majątek wspólny, uposażenie poszczególnych członków kapituły, dotknął problematyki tzw. „annus gratiae” oraz omówił dystrybucję pieniężne lub w naturaliach, które otrzymywali prałaci i kanonicy. Mając ważne źródło w postaci ksiąg rachunkowych, właściwie tylko zasygnalizował problem i nie odważył się podjąć jego rozwiązania, pisząc, iż „tego rodzaju badania wymagają odmiennej metody i mogą zainteresować bardziej ekonomistów niż humanistów” (s. 61). Cóż, gdyby więcej wykorzystał dostępne mu źródła, praca stałaby się pewnym wzorcem dla innych badaczy, zwłaszcza ze sfery osób duchownych.

Mam też pewne sugestie odnośnie rozdz. VI-go, poświęconego działalności kulturalno-społecznej wrocławskiej kapituły katedralnej. Autor omówił jej postawę wobec szkolnictwa na Śląsku, przybliżył postacie fundatorów Alumnatu i stypendiów naukowych, podkreślił znaczenie Archiwum i Biblioteki Kapitulnej, dotknął problematyki śląskich bibliofilów duchownych w XVIII w. W I połowie tego stulecia wielki rozwój szkolnictwa, dzięki działalności jezuitów, przyczynił się do dominacji Kościoła katolickiego na Śląsku w tym okresie. Natomiast problem śląskich bibliofilów duchownych w XVIII w. stanowi „białą kartę” w badaniach nad dawną książką śląską i jej miłośnikami. A przecież najwięcej starodruków śląskich pochodzi właśnie z XVIII stulecia. Przeto wobec Autora mam pewną sugestię, aby – jako samodzielny pracownik naukowy – podsuwał swoim studentom tematy przyszłych prac dyplomowych z tego zakresu.

W części drugiej prezentowanej rozprawy ks. Józef Pater przedstawił biogramy członków XVIII-wiecznej wrocławskiej kapituły katedralnej (s. 161-248). Każdy biogram otrzymał solidną dokumentację źródłową. W ten sposób ubogaciła się śląska biografistyka. W aneksie Autor przytoczył inwentarz kanonika Antoniego Erazma Reitlingera z 1707 r., który stanowi ciekawy dokument ilustrujący stan posiadania i zainteresowania jednego z przedstawicieli wyższego duchowieństwa śląskiego (właścivca z XVII w.). Przytoczony inwentarz może stanowić materiał do dalszych badań historycznych i językowych. Szkoda, że Autor nie uwzględnił choć części inwentarza, dotyczący zawartości kanonickiego księgozbioru. Na końcu rozprawy znajduje się spis treści w języku niemieckim. Niestety brakuje streszczenia w tymże języku, które przybliżyłoby prezentowaną książkę czytelnikowi niemieckiemu.

Osobiście pragnąłbym wyrazić wielką wdzięczność ks. dr. hab. Józefowi Paterowi za podjęty trud w wypełnieniu luki w historiografii śląskiej, dotyczącej wrocławskiej kapituły katedralnej. Nad tą rozprawą pracował wiele lat i mimo wielu zajęć i obowiązków zdołał uzyskać stopień

doktora habilitowanego. Mam satysfakcję, że mogłem być recenzentem Jego twórczości naukowej w towarzystwie dwóch znakomych historyków: prof. dra hab. Józefa Gierowskiego i prof. dra hab. Krystyna Matwijowskiego. Obaj byliśmy najbliższymi współpracownikami ks. bpa prof. dra hab. Wincentego Urbana, który prowadził nas po ścieżkach nauki. Gdy ukazała się jakaś nasza publikacja, potrafił wyrazić radość, powtarzając nieraz znane powiedzenie ks. Konstantego Michalskiego: „kto niczego nie napisze i nie wydrukuje w młodości, ten i w przyszłości niczego nie napisze, gdyż nie odnajdzie w swej duszy zaufania we własne siły”. Z pewnością Książd Biskup Wincenty cieszy się teraz, że Jego uczniowie stali się samodzielnymi pracownikami nauki.

Ks. Józef Mandziuk

Ks. Witold Kujawski, *Kościelne dzieje Sieradza*. Włocławek 1998, ss. 350.

Sieradz – miasto pielęgnujące własną tradycję – otrzymało monografię swoich dziejów kościelnych. W średniowieczu odgrywało ono znaczną rolę jako miejsce częstych zjazdów i synodów prowincjonalnych arcybiskupów gnieźnieńskich (1233, 1262, 1270) ze względu na centralne położenie w Polsce. Później rolę tę przejął pobliski Piotrków Trybunalski.

Autorem teże monografii jest ks. dr hab. Witold Kujawski, historyk włocławski, uczeń ks. prof. Henryka Rybusa i ks. prof. Hieronima E. Wyczawskiego. Książka, która była podstawą Jego przewodu habilitacyjnego w ATK w Warszawie, została oparta o kościelne źródła archiwalne. Autor w sumie wykorzystał 133 vol. materiałów archiwalnych, pochodzących z Archiwum Diecezjalnego i Archiwum Kurii Diecezjalnej we Włocławku oraz z Archiwum Parafialnego w Sieradzu, których dotąd historycy nie dotykali. Ponadto miał do dyspozycji 7 wydawnictw źródeł drukowanych oraz zapoznał się z obfitym literaturą przedmiotu. Na kartach swojej dysertacji ukazał w oparciu o archiwalia ludzi i zdarzenia. Starą się rozwiłać niecisłości innych badaczy oraz postawił hipotezy, nie rozwiązując problemów definitywnie, bowiem zdawał sobie sprawę, że nie są mu znane wszystkie materiały źródłowe, znajdujące się np. w Upsali.

Ks. Kujawski całość problematyki ujął w 7 rozdziałach, opierając ją w zasadniczych zrzębach na zasadach chronologii. W rozdziale wstępnym ukazał początki Sieradza i jego znaczenie w wiekach średnich. W rozważaniach wykorzystał odkrycia archeologiczne, według określenia, iż „przeszłość Sieradza jest ukryta w ziemi” (K. Nowicki).

Rozdział II-gi został poświęcony omówieniu najstarszych miejsc kultu chrześcijańskiego w Sieradzu, gdzie powstały liczne świątynie, przy których rozwijało się osadnictwo. Przybliżył przeto kaplicę zamkową i kościół pw. Wszystkich Świętych na skarpie warciańskiej, „Poświętną Górkę” z kościołem pw. św. Mikołaja, kościół i klasztor dominikański owiany bogatą tradycją, kościół i przytułek Ducha Świętego, pełen tajemniczości kościół pw. św. Marcina i kaplicę Rozesłania Apostołów oraz stary drewniany kościół kolegiacki pw. Trójcy Świętej. Autor wykroczył poza czasy jagiellońskie i w oparciu o akta wizytacyjne przedstawił dzieje pięciu kościołów do XVIII stulecia, a świątyni farniej do XIX w. Należy zauważyć, że *Repertorium akt wizytacyjnych*, w opracowaniu ks. prof. Stanisława Librowskiego, należy zaliczyć do źródeł drukowanych a nie do opracowań.

W rozdziale III-cim zostały ukazane dzieje sieradzkiej kapituły kolegiackiej do 1729 r. Ta instytucja, powołana przez króla Władysława Jagiełłę, dodawała miastu splendoru, a jej celem było oświetlenie nabożeństw i dostarczanie odpowiednio przygotowanych duchownych do administracji kościelnej. Szkoda, że Autor w swoich rozważaniach nie odniósł się do śląskich kapituł kolegiackich, wszak diecezja wrocławska w wiekach średnich należała do metropolii gnieźnieńskiej.

Sieradzkiej kapitule kolegiackiej został poświęcony również rozdział IV-ty, w którym czytelnik dowiadyuje się o dziejach tej instytucji w XVIII stuleciu i jej upadku w 1819 r. Pogarszając się stan świątyni kolegiackiej pw. Trójcy Świętej był przyczyną przeniesienia kolegiaty do kościoła farnego pw. Wszystkich Świętych. Upadek jej jednak nastąpił ze względu na kurczenie się uposażenia.